

Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2018 / Volume: 6, Issue: 12, July 2018

**TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİNİN G.
HOFSTEDE’NİN KÜLTÜREL BOYUTLARINDAN ERİLLİK-DİŞİLLİK
(MASCULINITY) FAKTÖRÜNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Evaluatin of Transition Periods in The Turkish Folk Culture From The
Perspective of “Masculinity/Feminity” Dimension in G. Hofstede's Cultural
Dimensions**

Refiye OKUŞLUK ŞENESEN*

ÖZ

Kültürel farklılaşmanın boyutlarına yönelik olarak farklı bilim adamları değişik sınıflamalar yapmışlardır. G. Hofstede, bir sosyal psikolog ve kültürlerarası iletişim alanında önde gelen bir örgütsel sosyoloji uzmanıdır. Ulusal ve örgütsel olarak ikiye ayırdığı kültürleri açıklayabilmek için beş parametre sunmuştur. Bunlar güç mesafesi, bireycilik/çoğulculuk, erillik/dişillik, belirsizlikten kaçınma ve uzun / kısa vadeye dönüklüktür.

Erillik-Dişillik (Masculinity) başlıklı parametreye göre örneğin, erkeksi kültürün egemen olduğu toplumlarda kadın ve erkek rolleri arasında kesin bir ayırım vardır. Kadınsı kültürün egemen olduğu toplumlarda ise kişiler arası uyum ve anlaşma önemlidir. Çatışmaya gitmektense örtbas etme yoluna gidilir.

Bu çalışmada G. Hofstede'nin “Erillik-Dişillik (*Masculinity*)” kültürel boyutunun Türkiye analizi incelenmiş ve sonrasında bu analize veri olan eğilim ve uygulamaların Türk halk kültüründe geçiş dönemlerinde nasıl bir karşılığı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, G.Hofstede, Erillik-Dişillik (*Masculinity*) *Boyutları*, Kültürlerarası İletişim.

ABSTRACT

Different scholars have made a variety of classifications for the dimensions of cultural differentiation. G. Hofstede is a social psychologist and one of the leading representatives of organisational sociology in the field of intercultural communication. He provided five parameters to explain the cultures that are examined in national and organizational contexts. These are power distance,

* Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı ABD Öğretim Üyesi. rokusluk@cu.edu.tr

individualism / collectivism, masculinity / femininity, uncertainty avoidance and long / short term orientation.

According to the parameter titled Masculinity and Femininity, for instance, there is a strict distinction between male and female roles in societies where masculine cultures are dominant. In societies where feminine culture is dominant, harmony and agreement between individuals are important. Covering up a conflict is a more acceptable method.

This study at first examines the Turkey Case of G. Hofstede's "Masculinity-femininity" cultural dimension and then tries to determine how those tendencies and practices that provide basis for this analysis could match Turkish folk culture in the transition periods.

Keywords: Turkish Folk Culture, Transition Periods, G. Hofstede, Masculinity / Femininity Dimensions, Intercultural Communication.

GİRİŞ

Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütününe kültür denir.

Kültür kavramı, ilk kullanımlarında sürekli bir süreci ifade etmekteyken, 16. yüzyıldan itibaren bir sonraki anlam aşamasına geçmiştir. Bu dönemde, öğrenmeyle birlikte bireysel aklın ve kişisel görgünün geliştirilmesine uyarlanmıştır. 18. Yüzyıla gelindiğinde kültür, özellikle Avrupa'da belli bir hayat tarzını oluşturan bir yapılanma olarak nitelenmiştir. Bağımsız bir sözcük, soyut bir süreç ve bu sürecin ürünü olarak ele alınan kültür anlayışı, ancak 19. yüzyıl ortalarından itibaren önem ve yaygınlık kazanmıştır (Williams, 2005: 105-106). 19. Yüzyıl sonlarında ise kültür, gündelik yaşamı ve geleneği vurgulayan tonlamalarla, "halk kültürü" ve "ulus kültürü" gibi fikirler içinde toplanmıştır (Smith, 2007: 13).

Kültür ve iletişim arasında girift bir bağ söz konusudur. İletişim ve kültür, karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen olaylardır.

Kültürel farklılaşmanın boyutlarına yönelik olarak farklı bilim adamları değişik sınıflamalar yapmışlardır. Geert Hofstede, kültürlerarası iletişim alanında önde gelen bir sosyolog ve örgütsel sosyoloji uzmanıdır. Hofstede'nin, ilk kez 1980 yılında ortaya attığı "kültürel değer boyutları" (cultural value dimension) teorisi, farklı disiplinlerde, "çığır açıcı", "dönüşüm" sağlayıcı şeklinde övgüyle karşılanmış ve son otuz yılda atıf sayısı bakımından "en önemli on yazar" arasına girmiştir.

Hofstede'nin araştırmalarında, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 50 ülkeyi kapsayan, yüz binden fazla insan üzerinde, kendisi tarafından geliştiren bir ölçek kullanılmıştır. Anket verileri ışığında Hofstede, bu çalışmasında kültüre ilişkin ölçümler ve indekslere dayalı yeni bir kavramsal yapı sunmaktadır.

Bu çalışmada, Hofstede'nin Türk toplumu üzerinde yapmış olduğu erillik-dişillik faktörü analizi sonucunda ortaya çıkan “dişil toplum” değerlendirmesinin, Türk halk kültüründeki geçiş dönemlerinde nasıl bir karşılık bulduğu sorusunun cevapları verilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden ele alınan geçiş dönemi gelenekleri, Hofstede tarafından ölçütleri belirlenen erillik-dişillik faktörüne göre değerlendirilmiş ve bu analize uyan ve uymayan yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Değerlendirmeler yapılırken, iki ölçek kullanılmıştır. Bunlardan birincisinde, eril ve dişil kutupların genel özellikleri belirlenerek, geçiş dönemi geleneklerinde bu özellikler tespit edilmiştir. İkinci ölçekte ise Hofstede tarafından tanımlanan “*Bir toplumda, duygusal cinsiyet rolleri karışmış ise, yani hem erkek hem de kadınlar ılımlı, nazik, yaşam kalitesine düşkün ise o toplumlar dişil toplumlardır.*” önermesinin, Türk halk kültürü geçiş dönemi gelenekleriyle bağdaşıp bağdaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Kültür, Kültürlerarası İletişim, G. Hofstede'nin Kültür Boyutları

Fransız devrimi öncesinde Voltaire tarafından insan zekâsının oluşumunu ve gelişimini belirleyen bir terim olarak kullanılan kültür kelimesi, zamanla Avrupa dillerine yayılmış ve 1871'de İngiliz antropolog Tylor, kelimeye bilimsel bir içerik kazandırınca, kavramın önemi gittikçe artmıştır. Buna göre “Kültür, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek, hukuk ve diğer tüm yetenek ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür” (Tylor, 1903: 1).

İnsanlar, içinde sosyalleştikleri toplumun kültürünü, eğitim yoluyla öğrenirler ve söz konusu varlık alanını, dil ve iletişim aracılığıyla kurup sürdürürler (Güvenç, 2002: 14). Son yıllarda, kültürü, nicel bir değişken olarak ele alan emik çalışmaların sayısının her geçen gün arttığı gözlemlenmektedir. Değişik kültürlerin farklı insan toplulukları üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak yapılan çalışmalar, “kültür boyutları” kavramını ön plana çıkartmıştır. Kültür boyutlarıyla ilgili olarak günümüze değin çok sayıda araştırma yapılmış olsa da G. Hofstede'nin “Kültürel Boyutlar Kuramı” çerçevesinde belirlediği beş kültürel boyut, kültür ile ilgili çalışmalarda en çok atıf alan çalışma özelliğini korumaktadır.

Hofstede, uluslararası bir şirket olan IBM'de, 50 farklı ülkeden 116.000 çalışanla, kendi geliştirdiği bir ölçek üzerinden anket çalışması yapmıştır. Çalışmasının sonucunda, aynı kurumsal çatı altında toplanmış olmalarına rağmen, her ülkedeki şirket çalışanın, içinde faaliyetlerini sürdürdüğü ülkenin kültüründen etkilendiği sonucuna varmıştır.

Hofstede, kültürün “insanları ait oldukları gruplara göre ayırt edebilen zihnin kolektif bir programlaması” (Hofstede, 1980: 13) olduğunu ifade etmiş ve daha derine inerek her ülkede değişken seviyelerde gözlemlenebilen kültüre ait beş evrensel değeri tanımlamıştır. Bunlar, Bireysellik, Dişilik/Erillik, Güce Uzaklık, Belirsizlikten Kaçınma ve Uzun Vadeye Dönüklük olarak sıralanabilir.

Ortaya konulan bu kavramsal çerçeve, kültürü biçimsiz ve ölçülemez bir kavram olmaktan çıkarmakta ve ampirik çalışmalarda ölçülebilecek bir yapıya dönüştürmektedir. Sonuç itibariyle iş idaresi alanında kullanılmak üzere hazırlanmış olan bu yaklaşım, sosyal bilimler alanında farklı disiplinler için kültür olgusunu ölçebilecek önemli bir mihenk noktası oluşturmuştur. Yakın dönemde yapılan birçok akademik çalışmada, Hofstede'nin kültür paradigması baskın kavramsal çerçeve olarak yerini almıştır.

Kirkman ve arkadaşları (Kirkman vd., 2006: 285) tarafından yapılan akademik indeksleme araştırmasında, Hofstede'nin kültür paradigmasının “Sosyal Bilimler Alıntılama Endeksi”nde diğer tüm kültür teorilerinden daha fazla alıntılanarak, binlerce ampirik çalışmanın literatür taramasına kaynak sağladığı tespitinde bulunmuşlardır. Kültürler arası ilişkiler alanında yapılan benzer bir endeks çalışmasında Earley (Early, 2006: 933) “hemen her kültürler arası çalışmanın” Hofstede'nin kültür paradigmasını alıntılıdığını ya da ondan etkilendiğini ifade etmektedir. Sivakumar ve Nakata (Sivakumar ve Nakata, 2001: 555-574.) da bu paradigmanın oluşturduğu etkiye yönelik incelemesinde, Hofstede'nin kültür paradigmasıyla, en çok referans alınan üç uluslararası yazardan birisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu yaklaşımın bu derece kabul görmesinin altında yatan birden fazla sebep bulunmaktadır. Öncelikle kavramsal çerçevenin belirlenmesi için hemen hemen dünyanın tüm coğrafyalarından binlerce katılımcı tarafından sağlanan verilerin istatistiksel güvenilirliği sağlamıştır. Bu düzeyde bir kültürel veri çalışması, daha önceden yapılmamış ve kültür olgusuna ilişkin bir istatistiksel çıkarıma ulaşılmamıştır. İkinci gerekçe, kültüre ilişkin tespit edilen beş değer kolektif birleşiminin bir ulusal kültürü tanımlamakta yeterli olduğu görüşünün hemen hemen tüm sosyal bilimciler tarafından da onaylanıyor olmasıdır. Ayrıca bir ülke ya da bölgenin kültürel anlamda ana hatlarını açıklama gerekliliği duyulduğu durumlarda, Hofstede'nin çalışmasında sağlanan analitik çıkarımları kullanabilme imkânı bulunmaktadır. Üçüncü önemli gerekçe, Hofstede'nin belirlediği kültürel boyutların antropoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerde karşılığı bulunan teorik çalışmalar yoluyla açıklanmış olmasıdır.

Hofstede kültürü; “Bir grup veya kategorideki insanı diğer grup veya kategoridekinden ayıran aklın kolektif planlanması.” olarak tanımlamaktadır. Hofstede'nin beş başlık altında ortaya koyduğu kültürel boyutların tanıtımı bir başka yazının konusu olabilir. Bu çalışmada Erillik- Dişillik boyutu ele alınacak ve Türk halk kültüründe geçiş dönemlerindeki dişil uygulamalardan örnekler verilerek geçiş dönemleri konusu, farklı bir bakış açısıyla yeniden yorumlanmaya çalışılacaktır.

1.1. Hofstede'nin Kültür Boyutlarından Erillik-Dişillik Boyutu

Hofstede'nin temel sorusu, cinsiyetler arası farklılıkların sadece biyolojik mi yoksa sosyal yaşamdaki rollerin kaçınılmaz sonuçları mı olduğudur. Dünyanın her yerinde kadın ve erkek arasında aynı biyolojik farklılıklar söz konusudur (Hofstede, 1980: 262).

Her topluluk birçok davranışı kadınlara ya da erkeklere özgü olarak algılasa da hangi davranışların hangi cins tarafından yapılacağı, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Biyolojik farklılıklardan dolayı insanlar erkek-kadın olarak ayrılırken sosyal ve kültürel roller için de toplumlar eril-dişil olarak ayrılmışlardır.

Hofstede'in çalışmasında Türkiye, dişillik özellikleri gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. İlk bakışta Türk toplumun dişil değerleri ve kültürü benimsediği konusunda, ortaya konan araştırma sonuçları yadırganmakta ve erkek egemen gibi görülen toplumumuzun bazı kesimleri tarafından aşağılayıcı bile bulunmaktadır. Oysa dişil kültür kavramı olumlu özellikleri yansıtmaktadır. Bu konuda Sargut'un (1994) yaptığı çalışma da Hofstede'nin Türk toplumu üzerinde yapmış olduğu genellemeyi destekler niteliktedir. Yapılan araştırmada dişillik ve erillikle ilgili olarak ilişkilendirilen 20 kavramdan oluşan bir anket formu üniversite öğrencilerine yöneltilmiştir. Elde edilen test sonuçları, Türklerin "erkek toplum" imajına oldukça ters düşen bir tablo sergilemektedir. Kız öğrenciler geleneksel kadınsı değerlerin egemen olduğu tavır ve davranışları eksiksiz sergilerken, erkeklerin de aynı oranda olmasa bile kadınsı değerleri erkeksi değerlerden daha önde tuttuklarını göstermiştir (Sargut, 2001: 178-181).

Erillik ya da dişillik olarak adlandırılan davranışların sınıflandırılması, sadece geleneksel toplumlarda değil modern toplumlarda da sıklıkla görülmektedir. Bunun en iyi gözlemlenebileceği alanlar kadınların ve erkeklerin belirli iş kollarında yoğunluklu dağılımıdır. Örneğin kadınlar Rusya'da doktorluk, Belçika'da diş hekimliği, Batı Afrika'nın bazı kesimlerinde mağaza personeli pozisyonlarını ağırlıklı şekilde işgal etmektedir. Erkekler ise, Pakistan'da kâtiplik ve Hollanda'da ise hemşirelik mesleğinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Japonya'da hemen hemen hiç kadın yönetici bulunmamakta fakat Filipinler ve Tayland'da ise erkeklerden daha fazla kadın yönetici bulunmaktadır. Sosyal cinsiyet rollerinin dünya üzerinde yaşayan tüm toplumların kültürel yapılarında belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir (Hofstede, Hofstede ve Minkov, 2010:137).

Bu bağlamda Hofstede, (Hofstede ve Minkov, 2010: 138) erkeklerin ev dışı başarımlar ile (geleneksel toplumlarda savaş ve avlanma) daha fazla ilgili olduğunu ve benzeri şekilde bunun modern toplumlarda ekonomik başarımlara dönüştüğünü ifade eder. Kısacası, erkeklerin "iddialı, rekabetçi ve zorlayıcı" olmaları beklenmektedir. Kadınların ise daha çok ev işleri, çocuklar ve genel anlamda etrafta bulunan insanlarla ilgili naif rolleri üstlenmeleri beklenmektedir. Anne ve baba tarafından sergilenen rol modelleri, çocukların ömür boyu sürececek davranışlarını programlayan zihinsel yazılımında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durumda ulusal değerler sistemini oluşturan kültürel boyutlardan birisinin ebeveynler tarafından oluşturulan cinsiyet rolleri olması da bir sürpriz olmamalıdır.

Eril ve dişil kutupların genel belirleyici özellikleri şöyle sıralanabilir.

Eril kutup için:

1. Gelir: Yüksek gelir fırsatlarına sahip olmak.
2. Tanınma: İyi bir iş sahibi olduğunda hak edilen tanınmaya kavuşma.

3. Yükselme: Yüksek bir mevki elde etme, yükselme şansı.
4. İddialı olma: İddialı ve kişisel başarı hissini bulacağı bir iş yapma.

Dişil kutup için:

5. İdareci: Direkt yönetici ile iyi ilişkiler kurma.
6. İşbirliği: Birbiriyle iyi bir işbirliği sağlayan insanlarla çalışma.
7. Yaşam alanı: Ailesi ve kendisi için beğenilen bir yaşam alanı.
8. İş güvenliği: Çalışma yaşamı boyunca iş güvenliğine sahip olma.

Bir toplumun, duygusal cinsiyet rolleri, aşağıda özelliklerini vereceğimiz gibi net bir şekilde ayrılmış ise eril olarak adlandırılır. Yani erkeklerin **maddi başarı üzerinde yoğunlaşmış, iddialı, rekabetçi ve zorlayıcı olmaları**; kadınların ise **ılımlı, nazik ve yaşam kalitesine düşkün olmaları**, o toplumun eril olduğu anlamına gelmektedir.

Öte yandan, **“Bir toplumda duygusal cinsiyet rolleri birbirine karışmış ise, yani hem erkek hem de kadınlar ılımlı, nazik ve yaşam kalitesine düşkün ise, o toplumlar dişil toplumlar olarak tanımlanmaktadır.”** (Hofstede ve Minkov, 2010: 140).

Eril ve dişil kültürler arasındaki farklar araştırmacılar tarafından şöyle sıralanmıştır:

- Dişil: İlişkiler ve yaşam kalitesi önemlidir. Eril: Mücadele, başarı, tanınma ve yükselme önemlidir.
- Dişil: Hem erkek, hem kadın ılımlı olmalıdır. Eril: Erkek iddialı, rekabetçi ve zorlayıcı olmalıdır.
- Dişil: Hem erkek hem kadın nazik ve ilişki odaklıdır. Eril: Kadınların nazik ve ilişki odaklı olması beklenir.
- Dişil: Aile içinde hem anne hem de baba hem duygularını hem de gerçekçiliklerini kullanır. Eril: Anne duygularını, baba gerçekçiliğini ön plana çıkarır.
- Dişil: Kızların güzellik idealleri hem anne hem babadan etkilenir. Eril: Kızların güzellik idealleri medya ve ünlülerden etkilenir.
- Dişil: Ebeveynler hem kazanç sağlama hem de bakım rolünü üstlenir. Eril: Baba kazanç, anne bakım rolünü üstlenir.
- Dişil: Hem erkek hem kız çocuklar ağlayabilir fakat her ikisi de kavga etmemelidir. Eril: Erkek çocuğun ağlaması, kız çocuğun kavga etmesi hoş karşılanmaz.
- Dişil: Kız ve erkek çocuklar aynı amaçla oyun oynar. Eril: Erkek çocuklar rekabet kız çocuklar birlikte vakit geçirmek için oynarlar.
- Dişil: Gelinler ve damatlar için aynı standartlar uygulanır. Eril: Gelinler iffetli ve çalışkandır fakat damatlar için bir standart bulunmaz.
- Dişil: Kocalar erkek arkadaş gibi olmalıdır. Eril: Kocalar sağlıklı, zengin ve anlayışlı, erkek arkadaşlar eğlenceli olmalıdır. (Hofstede, Hofstede ve Minkov, 2010: 155).

1.2. Erillik-Dişillik Algısını Oluşturan Kültürel Değerler

Konuyla ilgili yapılan çalışmaların özüne baktığımızda, Erillik-Dişillik algısını oluşturan kültürel değerleri şöyle özetleyebiliriz:

1.2.1. Dişil Değerler

1. Topluluk bilinciyle hareket etme
2. Uyum ve uzlaşma, orta yolu bulma, görüş birliğine varma
3. İnsan ilişkilerine önem verme
4. Empati, iletişim
5. Hizmet etme
6. Yardımseverlik
7. Şefkatli ve anlayışlı olma
8. Mazluma acıma/zayıflara yardım
9. Yaptığı işi sevmeye
10. Kaliteli yaşam
11. Mutluluk ve huzurun güç ve başarıdan daha önemli sayılması
12. Çatışmadan kaçınma
13. Tatil döneminin önemli olması (Aile, akrabalar, arkadaşların toplanması)
14. Aynışma
15. Ön planda olmama arzusu
16. Sivirmeme
17. Toplumsal eşitlik
18. Sezgisel olma
19. Paraya daha az önem verme
20. Statü gösterisinden kaçınma
21. Alçakgönüllü olma
22. Kanaatkâr olma
23. Tavır koyma
24. Örtbas etme

1.2.2. Eril Değerler

1. Hırslı ve iddialı olma
2. Rekabet etme
3. Uyuşmazlıkları tartışarak çözme
4. Sivirmek, kendini öne çıkarmak
5. Performans sergileme
6. Görünür bir başarı elde etme
7. En iyi olma
8. Yarışma ve başarı güdüsü
9. Güç elde etme
10. Topluluktan sıyrılmama, sürüden ayrılma
11. Diğerlerini önemsememe

12. Kadın ve erkek rolleri arasında kesin ayırım
13. Çok para kazanma
14. Girişimcilik
15. Materyalist eğilimler

2. Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemlerinin G. Hofstede'nin Erillik-Dişillik Faktörü Türkiye Analizi Sonucuna Göre Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde, birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek, söz konusu geçişleri, bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamaktır.

Hangi halkın, hangi coğrafyanın, hangi etnik grubun olursa olsun, dünyanın her yerinde doğum, evlenme ve ölüm gelenekleri, kimi yerel ayrımların dışında evrensel bir nitelik taşırlar. Geçiş dönemlerinde kümelenen adetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar, bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar. Geleneksel halk yaşamının başarılı bir birleşimine varabilmek için, birçok başka şeyin yanı sıra geçiş dönemlerinin de araştırılması gerekir (Örnek, 1995: 131).

Günümüzde geçiş dönemleriyle ilgili olarak birçok üniversitede lisans ve lisansüstü düzeyde tezler yapılmış, araştırmacılar yayınladıkları makale, bildiri ve kitaplarıyla geleneksel kültürümüzün bu çok önemli unsurlarını derleme ve incelemeye çalışmışlardır. Bu çalışma ise, hayatın geçiş dönemlerini farklı bir bakış açısıyla yorumlamayı denemektedir.

Bu bölümde italik karakterle verilen bilgiler, Türk halk kültüründe, değişik bölgelerimizde geleneksel olarak uygulanan geçiş dönemi geleneklerine örnek olarak seçilen uygulamalardır. Erillik-dişillik faktörüne yönelik değerlendirmeler tarafımızdan her bölümün sonunda yapılmaya çalışılmıştır.

2.1. Doğum Gelenekleri ve Erillik-Dişillik Faktörü

Doğum, Türk toplumunda anneye benlik, babaya güven ve akrabaya soya sopa güç kazandıran bir olgudur (Çobanoğlu, 2009, C.3: 1079). Özellikle küçük topluluklarda aileler nüfuslarının çokluğuyla kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. “Çocuk ocağı tütürür.” atasözü, toplumumuzun bu konuya yüklediği önemi ifade eder.

Toplumumuzun kırsal kesimlerinde kadının saygınlık kazanabilmesi için mutlaka çocuk doğurması gerekir (Acıpayamlı, 1974: 13). Evli kadının doğurması ilgiyle ve heyecanla karşılanmaktadır (Güvenç, 1999: 243). Her evli kadından bu rolü yerine getirmesi istenir. Kadınlar arzu ettikleri konuma, bu yolla ulaşırlar.

Ailenin büyümesiyle birlikte güçlenen akrabalık bağları, çocuk sahibi olmayı teşvik eden hatta direten yapısıyla, kadın üzerinde güçlü bir baskı oluşturur. Ailenin varlığı ve devam etmesi, soyun sürmesi, mirasın aktarılması, ekonomik faaliyetlerde iş gücüne duyulan ihtiyaç, özellikle kırsal bölgelerde çok sayıda çocuğun doğumunu zorunlu kılan gerekçelerdir.

Türk halk kültüründe doğum evresinde; çocuk sahibi olabilmek, kız veya erkek çocuğa yüklenen anlamlar, gebelik, gebe kadına toplumun yaklaşımı, doğum, lohusalık, kırklama, bebek görme ve annelik alt başlıklarında öne çıkan dişil unsurlar ve bunların geleneksel kültürümüzdeki görünümüne örnekler verelim:

- *Anadolu'da hemen her yerde, kadının rüyası yorumlanarak kızı veya oğlu olacağı anlaşılmaya çalışılır.*
- ***Kız çocuğunun daha hayırlı olduğu** söylenmekte ancak yine de erkek çocuğu isteği daha ağır basmaktadır. Bu da "Kız el aşıdır, elin ocağını tüttürür." biçiminde ifade edilmektedir.*
- *Erkek çocuğun kültürümüzdeki yeri o kadar önemlidir ki, yeni gelinin kucağına oğlan evine indiğinde erkek çocuk verilir (Çelik, 2001: 10).*

Türk toplumunda evlenme ve çocuk sahibi olma, kadının toplumda statü kazanmasını sağlar. Özellikle erkek çocuk doğuran kadın, özlemini çektiği saygı, itibar ve statüyü bu yolla elde eder. Kadın aslında eril nitelikler olan itibar ve statüye, dişil bir nitelik olan doğurma yoluyla sahip olur. Bu erkeğin hiçbir zaman elde edemeyeceği cinsten bir güçtür. Kanımca, arzu edilen itibara erkek çocuk sayesinde kavuşan kadının oğluna yaklaşımı da farklı olacak, cinsiyet ayrımcılığı, istemeden de olsa bizzat kadının eliyle başlatılacaktır.

Gebelik, doğum ve lohusalık ile ilgili birçok adet ve uygulamalar içinde ortak özellikler gösteren bir kısım uygulamayı şöyle verebiliriz:

- *Adana/Aladağ'da aşeren kadının canının istediği şey kadının ya da yakınındaki kadınlarını kendi imkânlarıyla bulunmaya çalışılır. Erkeklerle veya büyüklere böyle şeyler söylenmesi "ayıp" sayılır. Aşeren kadın istediğini yiyemezse çocuğu zayıf olur. (Yılmaz, 2005:27-28).*

Geleneksel yapının sürdürüldüğü yörelerimizde, kadının gebe bile olsa, geri planda durması, istek ve ihtiyaçlarını dile getirirken ihtiyatlı davranması, dişil bir unsur olan "**ön planda olmama, sivirmeme, geri çekilme**" özellikleriyle örtüşür.

- *Doğum esnasında, kadın sağlık kuruluşlarından uzaktaysa ve evde ise, akrabaları ya da ebenin yardımı ile bebeği dünyaya getirir. Sadece Anadolu'da değil Altay Türklerinde ve Kırgızlarda, tecrübeli bir kadın ebenin (ineci) ve oymaktan diğer kadınların doğuma yardım ettiğini görmekteyiz (İnan, 1987: 169).*
- *Eskiden hastane doğumları günümüzdeki gibi yaygın değilken, doğumu ebeler gerçekleştirirdi. Kırsal kesimde ya da diplomalı ebenin olmadığı*

yerlerde, mahalle ebeleri bu doğumları gerçekleştirirdi. Bunlar, o semtin yaşlı, görmüş geçirmiş kadınlardı (Şenesen, 2011: 75).

Doğum, gebe kadının en önemli anıdır. Bu anda yanında sadece ebe değil, akraba ya da komşulardan kadınlar da **yardımcı olmaya** çalışır.

- *Doğum yapan kadını akrabaları ve yakınları ziyarete gelirler. Gelenek haline gelen lohusa ziyaretinde anneye ve bebeğe çeşitli hediyeler verilir (Şenesen, 2011: 82).*
- *Lohusa görmesine Erzurum'da "lohusa yoklaması" denir. Lohusa yoklaması genel olarak doğumun ilk haftası içerisinde yapılır. Lohusa yoklamasında lohusanın evinde kızın ve oğlanın ailesi, yakın dost ve arkadaşları tarafından kete, çörek, börek, baklava, helva, pasta gibi yiyecekler gönderilir. Yedikleme veya beşik töreninden sonra lohusa görmesi başlar. Çocuğun beşiği ve beşik takımı özellikle ilk doğumlarda kızın ailesi tarafından gönderilir (Artun, 2007: 189).*

Lohusa ziyareti, hem anne olan kadını kutlama, hem de aileye yeni katılan bebeğin gelişimi kutsama anlamları taşır. Burada **toplumsallaşma, iletişim, empati, yardımlaşma, şefkat** gibi dışil toplum özelliklerinin işletildiğini gözlemliyoruz.

- *Türkmen aşiretlerinde lohusanın kırkı çıkarken anne ve çocuk yıkanmaktadır. Çocuk yıkandıktan sonra, **eşek veya tazi çuluyla sarılır**. Eşek çuluna sarılan çocukların **uysal olacağına inanıldığı için kız çocukları eşek çuluna**; tazi çuluna sarılan çocukların **yaman olacağına inanıldığı için erkek çocukları da tazi çuluna sarılır** (Yalman, 1977: 28).*
- *Bebeğin, doğduktan bir hafta sonra göbeği düşer. Bebek kız ise, "gezginci olmasın" diye göbeği gömerler. Erkek bebeğin göbeği ise damın başına atılır (Avcı, 2015: 243).*

Kız çocukların daha doğdukları ilk günlerden itibaren toplumsal cinsiyet rollerini benimsemelerini sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen bu sembolik uygulamalarla; aslında töreni izleyen topluluğun diğer dışi unsurlarına, gelenek aktarılmış olur. Bir yandan bebeğin bilinç dışı, dişillik öğelerini bilinçaltına kaydedecek bir yandan da orada bulunan gençler kendilerinden beklenen tutumu dolaylı yollardan anlayacaklardır. Bu şekilde dışil **toplumun sezgiselliği, dolaylı yollardan ima etme özelliği, uyumluluk ve geri planda kalma arzusu** gibi nitelikleri, bu geleneklerde kendisini göstermektedir. Ancak, bir toplumun duygusal cinsiyet rolleri net bir şekilde ayrılmış ise, o toplum "eril" bir toplumdur. Bu uygulamalar, özünde dişilliği barındırır da temelde bireye toplumsal cinsiyetinin sınırlarını çizmesi sebebiyle, eril özellikler taşımaktadır.

- *Ailenin doğan çocukları yaşamayıp ölüyorsa, çocuğa yedi evden toplanan iplerle örülen kıyafetler giydirilir. Çocuk yedi yaşına gelene kadar başkalarının verdiği giysiler giydirilir, yeni bir şey alınmaz (Bali, 2015: 216).*

- *Doğan çocuk zayıfsa, kilo alamıyorsa, dört yol ağzında kanı karışmadık (akraba olmayan) yabancı bir kadın, üç hafta üst üste çocuğa banyo yaptırır (Karakas, 2014: 120).*

Doğan çocukları yaşamayıp ölen aileler, ya da aydaş çocuk sahibi aileler, yeni doğan bebeği yaşatmak için, bir çeşit büyüsel işleme başvururlar. Doğan çocuğun kendilerinin değil, “başkalarının” olduğu sanısı yaratarak, doğaüstü güçleri ya da kötü talihi kandırmaya, şaşırtmaya yönelik bu hareketlerde, ailenin destekçisi yine komşuları, yakın çevresidir. Bazen yedi yaşına kadar çocuğu, bir akrabanın büyüttüğü durumlar da vardır. Dişil toplumun, **empati, yardımlaşma, destek olma, şefkat, paraya önem vermeme** gibi nitelikleri, bu geleneklerde ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu nitelikler, toplumda kadın-erkek ayırımı olmadan her iki cinste de aynı şekilde karşımıza çıkar. Bu durum, dişil toplumun tanımına uymaktadır.

2.2. Evlenme Gelenekleri Erillik-Dişillik Faktörü

Kültürel değerlerimizin önemli bölümlerinden birini oluşturan ve halk kültürümüzün birçok unsurunun bir araya getirildiği evlenme törenleri, insan yaşamının dönüm noktası olan sosyal olayların başında gelir.

Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirler, düzenler (Örnek, 1985: 185).

Değer yargılarının gelecek kuşaklara aktarılmasında manevi anlamda birlik ve bütünlük sağlayan düğünler, bu çerçevede tartışılmaz kültürel fonksiyonlara sahiptirler. İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren, kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmesi gerektiğini gösteren; insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak göreneklerini, inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran, eğlendiren, mutluluk veren fonksiyonları ile “düğün” Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından birisidir (Eker, 2009: 92).

Türk halk kültüründe evlenme evresinde, evlilik isteğini belli etme, evlenilecek kız ve erkekte aranan özellikler, çeyiz hazırlığı, kına gecesi adetleri, düğün günü, düğün sonrası gelinden ailenin ve toplumun beklentileri gibi alt başlıklarında öne çıkan dişil unsurlar ve bunların geleneksel kültürümüzdeki görünümüne örnekler verelim:

- *Çocukluktan çıkıp ergenliğe girmiş kızın davranışları, **bağımsızlığı sınırlandırılır**. Kızın herkese itaat etmesi, az konuşması, **utangaç olması** beklenir (Tezcan, 1998: 64-65).*

Ergenlikle beraber cinsiyet farklılıkları vurgulanan gençler içinde kız çocuğu, geleneksel toplumda **geri plana çekilerek** toplumsal rolü öğretilir. **Utangaç olması, geride durması, ön plânda olmaması**, dişil toplumun öğrettiği değerlerdir.

- *Evlenme yaşına gelen gençler evlenme isteklerini evin büyüklerine söylemezler. Ayakkabıları ters çevirme, devamlı of çekme, süpürgeyi üstüne oturma (Artun, 1998: 28) gibi yollarla bu dileklerini belli ederler.*

Dolaylı iletişim kurma, ima etme, sezgisel olma, dişil toplumun özelliklerindedir. Bu sebeple toplumumuzda evlenme isteği hem kız hem de erkek tarafından açıkça ifade edilmez ve anlaşılması istenir.

- *Toplumumuzda gelin olarak seçilecek kızın huyunun bilinmesi çok önemli bir konudur (Uğuzman, 2000: 269) Gelin hanım ev işlerinde becerikli olmalı, temizlik ve düzene dikkat etmeli, güler yüzlü olmalı, gelen misafirleri güler yüzle karşılamalı ve en iyi şekilde ağırlamalıdır. Büyüklerine saygılı olmayı bilen, hoşgörülü, kibar, nazik, kültürlü, dedikodu yapmayan, marifetli, yaptığı yenilip içilen, temiz, namuslu olması özellikleri aranmaktadır (Eroğlu, 2003: 93). Artvin'de ise evlenmeye hazır kızlar; ağzı var dili yok, çok hamarat, gölete uçan kuşun örneğini çıkarır, sözleriyle övülür (Özdemir, 1985: 26). Bartın'da kız seçimi yapılırken boy güzelliğine değil huy güzelliğine bakılır. Bunu ifade etmek için de "Güzelden kırk günde bıkalır; ama huyu güzelden ömür boyu bıkmazmış." denilir (Abdülkadiroğlu, 1987: 2-11).*

Görüldüğü gibi **iyi huylu, insan ilişkilerinde başarılı olacağı düşünülen, uyum ve uzlaşmayı simgeleyen, itaatkâr, sessiz, çekinik** gelin adayları, geleneksel Türk toplumunda daima tercih nedeni olmuştur. Bu tercihi yapanlar ise bizzat kadınlardır. Oğlan evinden anne, abla, teyze, hala, yenge, kız beğenmede ön plandadır. Evlenme geleneklerinde kız arama, bulma, beğenmede kadınlar ön plandayken dünür gitmede ise erkekler ön plandadır. Kadının etkin rol oynadığı bu süreçte **hizmet etme, iletişim kurma, çatışmadan kaçınma, uyum ve uzlaşmayı** sağlamaya yönelik doğru adayı bulma gibi dişil unsurların hâkim olduğu görülmektedir. Ancak, burada genç kızın ergenlikle beraber geride durmasının, erkeğin ise daha ön planda olmasının istenmesi, cinsiyet rollerini keskinleştirmesi sebebiyle eril toplumların özelliğidir.

- *Evlenme aşamasında ise kız evinden erkekler, oğlanın mesleğini, iyi ve kötü alışkanlıklarını **belli etmeden araştırırlar** (Artun, 1996: 25). Yine açık olmadan kapalı yollarla yapılan bu araştırma dişil toplumların özelliği arasındadır. Araştırmanın her iki taraf için de yapılması, eşitliği sağlar. Bu da dişil toplumun niteliklerinden birisidir.*

- *Evlenmenin sonraki aşamalarından söz kesme, başlık, takı, eşya, çeyiz, nişan ve düğün hazırlıklarında konuşulan konular yörelere göre değişir, ancak ne şekilde olursa olsun evlenme aşamalarında erkek tarafı, kız tarafına göre âdetleri yerine getirmede daha **aktif** olmak zorundadır (Nahya, 1987: 260).*

Düğün hazırlıkları, daha çok maddi konuları içine alan ve oğlan evinin, yapacağı harcamalarla öne çıktığı bir bölümdür. **Paraya daha az önem verme**, dişil kültürlerin özelliğidir. Evlenmede işin parayla halledilen kısmı, eril kültürün hâkimiyet alanına girmektedir. Toplumumuzda para kazanmak önceliği her zaman erkek işi olarak

algılanmıştır. Kadınların çalışma hayatından uzak olduğu yıllar boyunca bu algı böyle devam etmiştir. Ancak kızın çeyizi, geleneksel toplumumuzda oldukça önemlidir.

• *Çeyiz asma, çeyiz sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Kızın çeyizi tamamlanınca konu komşuya gösterilir (Artun, 1998:4-28). Çeyizin tören havası içinde sergilenmesinin amacı delil tespitidir. Yani boşanma durumunda anlaşmazlık çıktığı zaman kızın eşyasının ispatı için şahit hazırlanmış olmaktadır (Tezcan, 1985: 101-102).*

Statü gösterisinden kaçınma, paraya, mala daha az önem verme, kanaatkâr olma, dışıl toplumlarda öne çıkan özelliklerdendir. Çeyizi gösterme, ilk bakışta sahip olduklarıyla övünme gibi algılansa da aslında geri planında genç kızın, mal varlığını ve emeğini güvence altına alması için toplum tarafından geliştirilmiş bir emniyet önlemidir. Ancak yine de bu uygulamada kızın sahip olduğu becerilerin ve varlık düzeyinin göz önüne serilerek bir övünç vesilesi yapıldığı da sezinlenmektedir.

• *Türk inançlarında, seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterme inancına göre kına işaretini taşıyan canlı ve cansız tüm varlıkların kutsallığına inanılır. Onlara dokunulmaz (Kalafat, 1990:51). Kına yakılması, köy düğün geleneğinde, nikâh kadar önemlidir. Eline kına yakılmış gelin için artık dönüş yoktur (Soylu, 1978: 367-368).*

Burada kına ile gelin olacak kız, kaderine razı olduğunu belgelemekte, ilan etmektedir. Sembolik olarak kocasına kendisini kurban edebileceği anlamı taşıyan bu hareket, genç kızın **edilgen, kabul eden, pasif** bir tutumla çatışmadan kaçındığı, kendisinden öncekilerle **aynılaştığı** dışıl toplum değerlerini simgelemektedir.

• *Kına gecesinde ağlamayan kız ayıplanır. Kızın ağlamaması, kızın anne ve babasını **unutacağı** olarak yorumlanır ve bu tavır saygıyı aşan bir tutum olarak görülür (Altun, 2004: 265-268).*

Saygılı ve vefalı olma özellikleri de burada yine dışıl toplum özellikleri arasındadır.

• *Düğün toplumsal bir olaydır. Düğüne katılım daha önce yapılan söz ve nişan törenlerinden daha fazla olur. Düğün töreniyle, gençlerin kuracağı yuva ve ailelerin akrabalık bağları davetlilerin de katılımıyla **onaylanmış olur**. Özellikle köylerde, köy halkının hepsinin düğüne katılması istenir. Düğüne çağrı, birçok yerde okuntu ile yapılır (Soylu, 1973: 6663).*

• *Köylerde köylüler, düğün evine **destek olurlar**. Erkekler oğlan evine yakın bir yerde, komşu evinde veya bir kahve ocağına giderek düğünü kutlarlar. Kadınlar ise hediyelerini alarak düğün evine giderler (Artun, 1998: 28).*

Dışıl toplumlarda **topluluk bilinciyle hareket etme, toplumun onayını kazanma öne çıkar. Yardımseverlik, ihtiyacı olana destek vermek, insan ilişkilerine önem verme, mutluluk ve huzurun güç ve başarıdan önemli sayılması, hizmet etme** gibi dışıl faktörleri, özellikle düğün gününde gözlemleyebiliriz.

• *Birçok yörede karşılaşılan, düğünde yemek yapma geleneği, bugün hala sürdürülmeye çalışılmaktadır. Ortak özellik, düğün yemeğinin **herkesin yardımıyla***

yapılması ve erkek evi tarafında yapılmasıdır. Bu yemeğin bir özelliği de yörenin meşhur ve yapılması uğraşı gerektiren yemeklerinin düğün yemeği olarak seçilmesidir. Düğün davetiyesi olarak gönderilen okuntu karşılığı, düğüne gelecek olan kişilerin yağ, et, bulgur, un gibi yemekliklerle gelmesi de düğün yemeğinin **imece usulü** yapıldığının bir göstergesidir.

Topluluk bilinciyle hareket etme, empati, iletişim, yardımseverlik, toplumsal eşitlik, yaptığı işi sevme, hizmet etme gibi dişil toplum özelliklerinin birçoğunun, bu uygulamada kendini gösterdiğini görüyoruz. Türk insanı yardımlaşmanın gücünü, “Birlikten kuvvet doğar.” anlayışıyla hayatın pek çok alanında olduğu gibi burada da göstermektedir.

- *Evi terk edecek gelin kız, son kez büyüklerin ellerini öper. Gelinin babası gelini arabaya bindireceği zaman gelinin beline kırmızı bir kurdeleyle üç defa sarar. Buna “kuşak kuşatma” denir. Orta Asya’da Türklerin bolluk, bereket ve uğur için kuşak bağladıkları bilinmektedir. Bekâret ve gayret simgesi olarak da düşünülen kuşak kuşatma, eski Türklerde Alplerin, kamların kuşak kuşatmasıyla kutsiyet kazanır. İslamiyet’in kabulüyle çeşitli tarikatlarda ve Ahilik teşkilatında yaşamaya devam etmiştir.*

Toplumun kurallarına uygun yaşayan genç kız, topluluk bilinciyle hareket etmiş, ailesinin ve içinde yaşadığı toplumun beklentilerini karşılamıştır. Bu hareketiyle dişil toplumun **uyum ve uzlaşma** özelliğini de yerine getirmektedir.

Gelin, yeni evine girerken, Anadolu’nun değişik bölgelerinde şu uygulamalara rastlanır:

- *Kayınbaba çağrılır. Geline attan inip oğlanın evine gitmek için ne hediye istediğini sorar. Kız ne kadar utansa da bir hediye ister. Bunlar at, tarla, ziynet vb. olabilir. Oğlanın annesi gelince, istediği hediyeyi ne karşılığı alacağını sorar. Kız bir fiyat vererek hediyeyi şahitler önünde satın alır (Yalman, 1977: 207-211; 363-364).*
- *Sinop’ta gelin inince kaynana onun sırtına biner, gelin onu birkaç adım taşır. Sonra dört kişi gelini yere bastırmadan içeri sokar (Ülkütaşır, 1963: 3043-3046).*
- *Malatya’da kaynana, gelini kolunun arasından geçirir. Koyun gibi olsun diye bir deste otla karşılar. Demir gibi metal olsun diye ayağının önüne demir atılır (Artun, 2007: 189).*
- *Lüleburgaz’da kaynana gelini kapıda karşılar. Kaynanaya üç defa gelini isteyip istemediği sorulur, üç defasında da “isterim” karşılığı alındıktan sonra gelin kaynananın elini öper (Yılmaz, 1972: 6426-6427).*
- *Gelin, damadın evine girmeden önce kayınbaba ve kaynana kapının iki tarafında durarak ellerini yukarıda birleştirirler. Amaç ana babanın sözünden çıkmasını önlemektir (Cin, 2004: 56).*
- *Gelinin kötü huylarının yok edilmesi, söz dinleyen bir ev kadını olmasını sağlamak amacıyla evin damı üzerinden çömlek atılarak kırılır. Bazen de*

*geline bardak kırdırılır. **Geçimli olsun, tatl olsun** diye gelin kapıya kadar yol üzerine, yağ bal karışımı döker. Gelin, kapının önüne geldiğinde duvağı açılarak yine aynı amaçlarla ağzına yağ-bal sürülür, tatl yalattılır. Gelin yeni evinde kalıcı olsun diye gelin ya da etraftakiler eşige, duvara ya da kapıya bir çivi çakarlar. Gelin eşikten inerken bardak veya testi kırar, **eşiği öper** ve eve sağ taraftan girilir (Artun, 2007: 189).*

- *Gelin kapıdan girerken yol üzerine yastık, oklava vb. eşyalar konur. Gelin bunları alıp yukarı çıkarsa **anlayışlı, bilgili**; bu eşyaları görmezden gelerek giderse anlayışsız, bilgisiz olduğuna kanaat getirilir (Artun, 2007: 189).*

Utangaç olmak, uysal olmak, söz dinlemek, geçimli olmak, genç kızdan beklenen bir davranıştır. Bu ise, **sivrilmeme, geride durma, uyum ve uzlaşma**, dişil kültür özelliklerindedir. Eve girerken kaynananın onayını alması, kaynanayı koyun gibi sırtında taşıması, evin eşliğini öpmesi ise, o evin atalarına hürmeti ve evin gerçek otoritesinin kim olduğunu öğrenmesi anlamına gelir. Gelin kaynanaya mutlak anlamda teslim olmalıdır.

Bu sınavlar, dişil kültürlerin **sezgisellik** özelliğiyle uyusmaktadır. Yeni evine girmek üzere ilerleyen gelinin, yol boyunca karşılaştığı durumlar, onun “sezgiselliği” ile çözeceği sınavlardır. Sınavı başarıyla geçen gelini, “uyum ve uzlaşma” mükâfatı bekler.

Dişil kültürde anne, kaynana, daima baskındır. Anne/ Kaynana olarak statü kazanan kadın, kendi egemenlik alanına giren yeni dişil unsura, hâkim olanın kim olduğunu sembolik olarak anlatarak, en baştan güç dengesini kendi lehine çevirir. **Uyum ve uzlaşma için** eve giren yeni “dişi” unsurun, **ön planda olmamak, sivrilmemek, hizmet etmek** gibi dişil kültür unsurlarını hemen öğrenmesi, topluluğun gelenekleriyle **aynılaşarak**, huzurlu ve mutlu olmasını sağlayacaktır.

Yeni bir hayata yeni bir evde, otorite ve güç anlamında en alt seviyeden başlayan genç kızın kendisinin de dişil bir güç olarak, önce ailede sonra toplumda yer edinmesi, ancak bir çocuk sahibi olmasıyla mümkün olabilecektir. Kendi içinde birçok dişil unsur barındıran bu uygulamalar, dış çerçevede, toplumsal cinsiyet rolleri içinde kadın ve erkeğin rollerini keskin bir şekilde ayırmasıyla eril toplum niteliklerine vurgu yapmaktadır.

2.3. Ölüm Gelenekleri ve Erillik-Dişillik Faktörü

Ölüm, insan hayatının sonu ve geçiş dönemlerinin de sonucusudur. Ölüm olgusu kişisel olmakla birlikte, ölen kişinin ardından yapılması gereken işlemler sebebiyle de toplumsaldır. Türk halk kültüründe ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalarda, bazı noktalarda eski Türk inanç sistemlerinin izleri görülmekle birlikte, İslamiyet'in farz ve emirleri, ölüm öncesinde ve sonrasında uygulamalara tartışmasız yön vermektedir.

Ölüm çevresinde birçok adet, tören, inanış, ayin, kalıp davranış kümelenmiştir. Türk halk kültüründe ölüm geçiş evresinde, ölümün duyurulması,

defin ve yas gelenekleri başlıklarında öne çıkan dişil unsurlar ve bunların geleneksel kültürümüzdeki görünümüne örnekler verelim:

- *Ölüm gerçeği ile karşılaşan ölü yakınları, evden eve bağırp çığırışlar ve komşular ölüm haberini duymuş olurlar. Uzak akrabalara ölüm telefonla haber verilir (Altun, 2004: 34). Ölüm duyulunca komşular ölü evinde toplanarak ölenin yakınlarının acılarını paylaşırlar (Artun, 1998: 28).*
- *Ülkemizde ölüne üstüne toprağı erkekler atar. Pek çok yerde kadınlar mezarlığa bile gelmez (Yıldız, 1968: 4744).*
- *Cenazenin defni bittikten sonra, cemaat, cenaze evine gider. Başsağlığında bulunurlar. Eve gelen insanlara ev sahibi veya komşularca hazırlanan veya hazırlatılan yemekler ikram edilir. (Şenesen, 2016: 248). Bazen de komşulardan durumu iyi olanlar, bu yemek için kurban keserler (Erol, 2012: 135).*

Ölüm karşısında toplumca gösterilen **duyarlılık, ılımlı, nazik ve anlayışlı olmak**, ölü evine, cenazenin defininden kırkı çıkıncaya kadar **sahip çıkmak, yardımlaşma, paraya önem vermeme, topluluk bilinciyle hareket etme, insan ilişkilerine önem verme, empati ve iletişim** gibi, dişil toplum özelliklerini yansıtan uygulamalar olarak dikkati çekmektedir.

Kadınların, geleneksel kültürümüzde bir çok yöremizde, defin işlemleri için mezarlığa gidememeleri ise, toplumsal cinsiyet rollerinden çok, İslam dininin kurallarının etkisiyle gibi görünmektedir.

SONUÇ

Kültürlerarası çalışmalarda bir toplumun değerlendirilmesinde değişik parametreler kullanılmaktadır. Hofstede'nin geliştirdiği ölçekte "dişillik" olarak tanımlanan olgunun temel parametrelerinden birisi, kadın ve erkek cinsiyet rollerinin kesin ve belirgin çizgilerle birbirinden ayrılıp ayrılmadığıdır. Duygusal cinsiyet rollerinin birbirine karıştığı ülkeler dişil toplumlardır. Türk toplumu, dıştan bakıldığında eril bir toplum olarak algılanmaktadır. Ancak G. Hofstede'nin kültür boyutlarından birisi olarak gösterdiği erillik-dişillik faktörüne göre Türkiye dişil bir ülke olarak tanımlanmıştır. Hofstede'nin bu tespiti, Türkiye'de sosyal bilimlerin değişik alanlarında, Türk toplumu üzerine uygulanarak verilerin doğruluğu konusunda görüş birliğine varılmıştır.

Çalışmamızda, Türkiye'nin hemen her yerinde görebileceğimiz geçiş dönemi gelenekleri, konuyla ilgili parametreler çerçevesinde incelenerek, Hofstede'nin Türkiye analizi sonuçlarına uyan/uymayan yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Değerlendirmeler yapılırken, iki ölçek kullanılmıştır. Bunlardan birincisi, eril ve dişil kutupların genel özellikleri belirlenerek geçiş dönemi geleneklerinde bu özellikler tespit edilmiştir. İkinci ölçekte ise Hofstede tarafından tanımlanan "*Bir toplumda, duygusal cinsiyet rolleri karışmış ise, yani hem erkek hem de kadınlar*

ılımlı, nazik, yaşam kalitesine düşkün ise o toplumlar dişil toplumlardır. “önermesinin, Türk halk kültürü geçiş dönemi gelenekleriyle bağdaşıp bağdaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, hayatın geçiş dönemleri içinde özellikle doğum ve evlenme, kadının ön plana çıktığı, âdet ve geleneklerin uygulanmasında başrolü üstlendiği evreler olarak görülmektedir. Türk toplum yapısında, değer yargılarının ve törenin aktarılmasında aile kurumunun ve annenin baskın bir biçimde rol oynadığı gözlemlenmiştir.

Geçiş dönemi geleneklerinde, dişillik algısını oluşturan kültürel değerler; **“toplumsallaşma, iletişim, empati, yardımlaşma, topluluk bilinciyle hareket etme, toplumun onayını kazanma, ihtiyacı olana destek vermek, hizmet etme, insan ilişkilerine önem verme, mutluluk ve huzurun güç ve başarıdan önemli sayılması, saygılı ve vefalı olma, toplumsal eşitlik, yaptığı işi sevmeye, duyarlılık, ılımlı, nazik ve anlayışlı olmak, ön planda olmamak, sivrilmemek, sezgisellik, dolaylı yollardan ima etme özelliği, uyumluluk ve geri plânda kalma arzusu, şefkat...”** gibi niteliklerde kendisini ağırlıklı olarak göstermektedir.

Birçok geçiş dönemi uygulamasında, hem erkeklerin hem de kadınların bu niteliklere sahip olduğu söylenebilir. Bu da “dişil toplum” özellikleri içinde yer alan bir nitelik olarak, Hofstede'nin önermesini doğrulayan bir görünümdür.

Ancak toplumumuzda özellikle kız çocuklarının doğumlarından itibaren, toplumsal cinsiyet rollerini benimsemelerini sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen bazı sembolik uygulamalar ve gelenekler; genç kızdan ya da yeni gelinden ailenin ve toplumun beklentileri, bizi, “eril toplum” un sınırlarına sokmaktadır. Çünkü, bir toplumun duygusal cinsiyet rolleri ne kadar net bir şekilde ayrılmış ise o toplum o derece eril bir toplumdur.

Kız bebek, genç kız ya da gelin etrafında şekillenen uygulamalar, özünde “dişillik” barındırır da dış çerçevede, ona toplumsal cinsiyetinin sınırlarını çizmesi sebebiyle, “eril” özellikler taşımaktadır.

Hofstede tarafından Türk kültürü üzerinde yapılan bu değerlendirmede, Türk kültüründeki alt kültür unsurlarının değerlendirilip değerlendirilmediği bilinmemektedir. Çünkü böyle çalışmalarda, zaman zaman alt kültürün kim değerlerinin, toplumun geneline mal edilmesi gibi sakıncalar da doğabilmektedir. Algımızdaki gerçeklik ile günlük hayatın akışında yaşanan gerçeklik arasındaki farkın neden kaynaklandığı tartışılacak bir olgudur.

Bu tür çalışmalarda, Türk insanının kırsal alandan kente göçü ile değişen sosyo- kültürel yapısı, ekonomisi, eğitim olanakları ile Türk toplum yapısının geçmişten bugüne yaşadığı değişim ve dönüşüm de mutlaka dikkate alınmalıdır. Bütün bu unsurlar, sonucu değiştirebilecek potansiyelleri içlerinde barındırabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, A. (1987). *Bartın ve Çevresinde Dini Manevi Halk İnançları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Altun, I. (2004). *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.
- Artun, E. (1996). "Köy Seyirlik Oyunlarındaki Düğünlerde Gelin Güvey Motifinde Eski Kültür İzleri," *3. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- (1998). "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri-Doğum Evlenme Ölüm", *Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İstanbul.
- (2007). *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*, Altın Koza Yayınları, Adana.
- Avcı, C. (2015). *Gaziantep Barakları Anonim Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Adana.
- Bali, A. (2015). *Mersin Konargöçerlerinin Halk Kültüründe İnanışlar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Adana.
- Çelik, A. (2001). "Afganistan'daki Hazar Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi", *Milli Folklor*, S. 50, Feryal Matbaacılık, Ankara.
- Cin, F. (2004). *Ceyhan Yörüklerinde Halk Kültürü Araştırmaları*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Çobanoğlu, Ö. (2009). "Türk Halk Bilim Çalışmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü/1920-1938 Atatürk Dönemi*, C. 3, 11. Bölüm: Halk Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Earley, P. C. (2006). "Leading Cultural Research In The Future: A Matter Of Paradigmsand Taste," *Journal Of International Business Studies*, Vol. 37.
- Eker, G. Ö. (2009). *İnsan-Kültür-Mizah*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Eroğlu, Türker vd. (2003). *Sakarya Halk Kültürü (Derleme Çalışması)*, Sakarya Valiliği, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.
- Erol, M. (2012). *Halep Türkmenleri Halk Kültürü Araştırması*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Güvenç, B. (1999). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara.
- (2002). *Kültürün Abc'si*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences In Work Related Values*, Sage Publications, Newbury Park.

- Hofstede, G. - Hofstede, G. And Minkov, M. (2010). *Software Of Mind: Intercultural Cooperation and Its Importance For Survival*, Mc Graw-Hill, New York.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Kalafat, Y. (1990). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Karakaş, A. (2014). "Çukurova Yöresi Geçiş Törenlerinde Su Odaklı Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, Bahar, Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tekirdağ.
- Kirkman, B. L., Lowe, K. B., ve Gibson, C. B. (2006). "A Quarter Century Of culture's Consequences: A Review Of Empirical Research Incorporating Hofstede's Cultural values Framework", *Journal Of International Business Studies*, Vol. 37.
- Nahya, Z. (1987). "Kız İsteme ve Söz Kesme Gelenekleri Üzerine Bir Atlas Denemesi", *İI. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. 4, (Gelenek Görenek Ve İnançlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özdemir, H. (1985). "Artvin'de Düğün Âdetleri (Kız Göçürme Oğlan Everme)", *Türk Folkloru*, S.68, İstanbul.
- Sargut, S. (2001). *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sivakumar, K. And Nakata, C., (2001). "The Stampede Toward Hofstede's Framework: Avoiding The Sample Design Pit İn Cross-Cultural Research", *Journal Of International Business Studies*, Vol. 32.
- Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram*, Babil Yayınları, İstanbul.
- Soylu, S. (1973). "Mut Düğünlerinde Düğün Töre Ve Süreleri", *TFA*, C.14, S.287, Yörük Matbaası, 1973, İstanbul.
- , (1987). "Taşeli Yöresi Düğün Gelenekleri ve Geleneği Oluşturan Sebepler", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV, (Gelenek Görenek ve İnançlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şenesen, İ. (2016). *Adana Halk İnançlarında Eski Türk İnanışlarının İzleri, Karşılaştırma-İnceleme*, Giriş Yayınları, Adana.
- Şenesen, O. R. (2011). *Çukurova Bölgesi Girit Göçmenleri Halk Kültürü Araştırması*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Taylor, E. B. (1903). *Primitive Culture Researches Into The Development Of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art And Custom*, Londra,
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisi*, 4.Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985, Ankara.
- (1988). "Çocuk Nişanlılığı (Afyon Çayırbağ Köyü Örneği)", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Uğuzman, T. (2000). "Dördüncü Uluslararası Dörtdivan Yayla Şenlikleri'nin Düşündürdükleri, Halk Kültürünü Etkisi Altına Alan Popüler Kültür", *Folklor/Edebiyat*, C.6, S.24, Ankara.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1963). "Sinop ve Çevresinde Köy Düğünleri", *TFA*, C.8, S.165, Yörük Matbaası, İstanbul.
- Williams, R. (2005). *Anahtar Sözcükler*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Yalman (Yalgın), A. R. (1977). *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Haz: Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yıldız, M. (1968). "Ermenek Başyayla Kasabasında Ölüm ve Cenaze Törenleri", *TFA*, C.11, S. 226, Yörük Matbaası, İstanbul.
- Yılmaz, H. (1972). "Lüleburgaz ve Çevresinde Düğün Törenleri", *TFA*, C.14, Yörük Matbaası, İstanbul.
- Yılmaz, M. A. (2005). *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.